

עד מהרה התאקלם אבא במקום מגוריו החדש ולא ארכו הימים והחל בפעילות ציבורית בקוטנה. למען האמת ראוי לציין, כי פעילות ציבורית לא היתה לו זרה כלל וכלל, שכן בלודז', העיר ממנה בא, היה אבא מעורה בחיי הציבור. הוא לא הירבה דברים אך תמיד היה רב-פעלים, יוזם ופעלתן מטבעו, אך גם איש-ספר היה. תלמיד-חכם. מלא בתורה, פוסקים, גמרא, משנה ורמב"ם. את כל אוצרות הרוח האלה ביקש אף להנחיל לנו וללכת בדרכיו ובתורותיו. אך לא רק את מורשת היהדות ביקש להקנות לנו. ידוע ידע, כי בעולמנו לא סגי במורשת דורות בלבד. לכן חניך אותנו לסובלנות כלפי כל אחד שנברא בצלם, ללא הבדל מוצא ומשלח-יד ואכן תורתו זו והשפעתו מורגשת אצלנו עד היום הזה. כי בעצמו היה איש סובלני, טוב-לב ודרכיו דרכי-נועם.

כאמור אדוק היה אבא באמונתו, בן למשפחה מיוחסת ונצר לרבי אליהו ולצמן (קלישר). אולם אדיקותו לא עמדה לו למכשול בחיי המעשה, היה פעיל וחבר הוועד של אירגון הסוחרים בעירנו ולוחם לזכויות הסוחרים. יחד אתו היו בוועד הסוחרים גם מאיר אופאטובסקי, אברהם שמעונוביץ ואח'. בשעת הפנאי היה מעיין בעתונים עבריים של הימים ההם, שכן השפה העברית היתה שגורה על פיו. ארון מלא ספרים עמד בביתנו, אלה ספרים שרכש בבחרותו והוסיף עליהם לאחר בואו לקוטנה. רבים היו הספרים: ש"ס, ספרי מוסר וספרי חסידים, מפרשים ופוסקים, תנ"ך וגמרא, ספרי פילוסופיה-דתית וכתבי הרמב"ם, ורק ב"מורה-הנבוכים" אסר אבא באיסור חמור לגעת. כן היו בספרייתו ספרים של סופרי ההשכלה וספרי חול סתם.

אבא ז"ל היה פעיל גם בבית-הכנסת ובמזרחי — המפלגה הדתית-ציונית. יחד עם ר' מאיר לנצ'יצקי, רוייר ור' אהרון שלמה אלברג. אבל ביתנו היה בית-וועד לכל שוחרי תרבות עברית וחיים ציבוריים. הבית היה תמיד פתוח לכל אחד, שהרעיון הציוני היה קרוב לליבו. בשמחה בלב ליווה אבא כל עולה שעלה מקוטנה לארץ-ישראל. זוכרני, שאף לאחר עזבנו את קוטנה בשנת 1935 היה אבא חוזר אליה כדי ללוות את בני קוטנה שעלו ארצה-ישראל. אך הוא עצמו לא זכה להגשים את חלום חייו. לארץ-ישראל לא הגיע.

פרצה המלחמה שהמיטה שואה על ביתנו ועל כל בית ישראל. נאלץ הייתי כרבים מבני הנוער היהודי לברוח מפני הרוצח הנאצי. בהיפרדי מאבא בעיר ליפנו, שם עבר לגור, ברכני לדרכי, ודבריו האחרונים ששמעתי מפיו היו: זכור בני כי יהודי אתה! ודמעות מרות זלגו מעיניו. אותה שעה נזכרתי בחוויה מימי הילדות, בהיותי תינוק בן שנתיים או שלוש שנים. אבא נשא אותי בזרועותיו לבית-הכנסת, כנראה לרגל מאורע חגיגי שנערך שם, הוא אימצני ללבו והייתי בטוח, כי תמיד תמיד ייגן וישמור עלי מכל רע, אך אבא כרע נפל תחת קרדום המרצח הנאצי ובניו נפוצו בדרכי תבל ללא מגן וללא בית.

א מ י

אמי תמר וייכסלפיש, לבית ר' יוסף דימנטשטיין, הרב מלודז' מלפני מלחמת העולם הראשונה, נולדה בלודז' ב-1893 והיתה נינה לר' עקיבא אייגר זצ"ל ונצר לגזע רבנים ידועי-שם בישראל ומחסידי קוצק-וורקה. אמא ז"ל היתה אשה אדוקה באמונתה, אך לא קנאית. היא ראתה כי העולם הולך ומשתנה ואין אורחותיו כבימי אבות-אבותיה. אין לדרוש מבני הדור הצעיר שיוסיפו לשמור אמונים, ללא כל שינוי, לעולם אבותיהם. ואף כי הבינה כל התמורות שחלו סביבה, לא יכלה להשלים בלבה, כי בניה "יסטו" מדרך אבותיה, לכן ביקשה שלפחות אחד מהם ימשיך ללמוד תורה. ואכן, אחי יוסף ז"ל קנה תורה בישיבה המפורסמת של חכמי לובלין ושם גם הוסמך לרב. אנו, בניה הצעירים יותר, זכינו לחינוך דתי-מסורתי ולאומי, ואת לימודינו רכשנו בבית-הספר התיכון בקוטנה, ב"עם-הספר".

ב י ת נ ו

לזכרם היקר של אבי הרב ישראל משה וייכסלפיש ואמי הבלתי-נשכחת תמר לבית יוסף דימאנשטיין זצ"ל מצאצאי רבי עקיבא אייגר זצ"ל.

היש בכוחי להעלות על הנייר דברים וזכרונות על בית אבי ובפרט על אבא ז"ל? הן רק כבן י"ז שנים הייתי עת חרב עלינו עולמנו, בעזובי את קוטנה, שנפלה והיתה למרמס מגפי קלגסי הנאצים. לא, אין הדבר קל כל עיקר, אך מצווה היא להציג מצבה לאב ולאם אשר עלו על קידוש השם בדמי ימיהם ואף את יום מותם ומקום קבורתם לא אדע. לא ספדתי להם, ואת קברם לא פקדתי, כי כמיליונים אחרים מבני עמם היו לטרף החיה הנאצית המשתוללת.

ואני רק נער הייתי. לא הרבתי לראותם בחייהם, אך בכל נדודי, בכל דרכי ומאבקי לחיים תמיד ניצבה דמותם לנגד עיני. הם אשר גידלוני וחניכוני וברכתם לוותה אותי בכל אשר אפנה.

א ב י

אבי ר' ישראל משה, הגיע לקוטנה בשנת 1916, מעיר הולדתו לודז', שם התגוררה משפחתו זה דורות. הסבא של אבי, ר' ישראל-משה היה תושב העיר הזאת ונמנה עם ראשוני התעשיינים בלודז', שמו נזכר פעמים אחדות בספרו של הפרופ' פיליפ פרידמן על "תולדות יהודי לודז'" (עמ' 192), וחלקו בפיתוח התעשייה בעיר זו. אחד הבנים של ר' ישראל-משה, פישל וייכסלפיש נשא לאשה את בתו של ר' אליהו ולצמן (ר' אלי קלישר) מקוטנה. לאחר הנשואים חזר ר' פישל, הוא סבי, ללודז' והחל לעסוק במסחר ותעשייה של חוטים.

אבי ר' ישראל משה זזיה בן זקונים לסבי ובהגיע היום לעמוד ברשות עצמו נשא לאשה את תמר, בת יוסף דימאנשטיין נכדת רבי עקיבא אייגר ז"ל. אולם היו אלה ימי מלחמת העולם הראשונה ולודז' העיר לא יכלה לפרנס את המשפחה הצעירה. לאחר התייע-צות עם בני המשפחה בקוטנה החליטו הורי לעקור לקוטנה. לשם הגיעו כאמור בשנת 1916. בהגיעו למקום מגוריו החדש פתח חנות טקסטיל וגלנטריה ברחוב קרולבסקה 14.

בהשו"ת
ג' אדר
תרצ"ה לפ"ק

מאסף תורני פלפולי

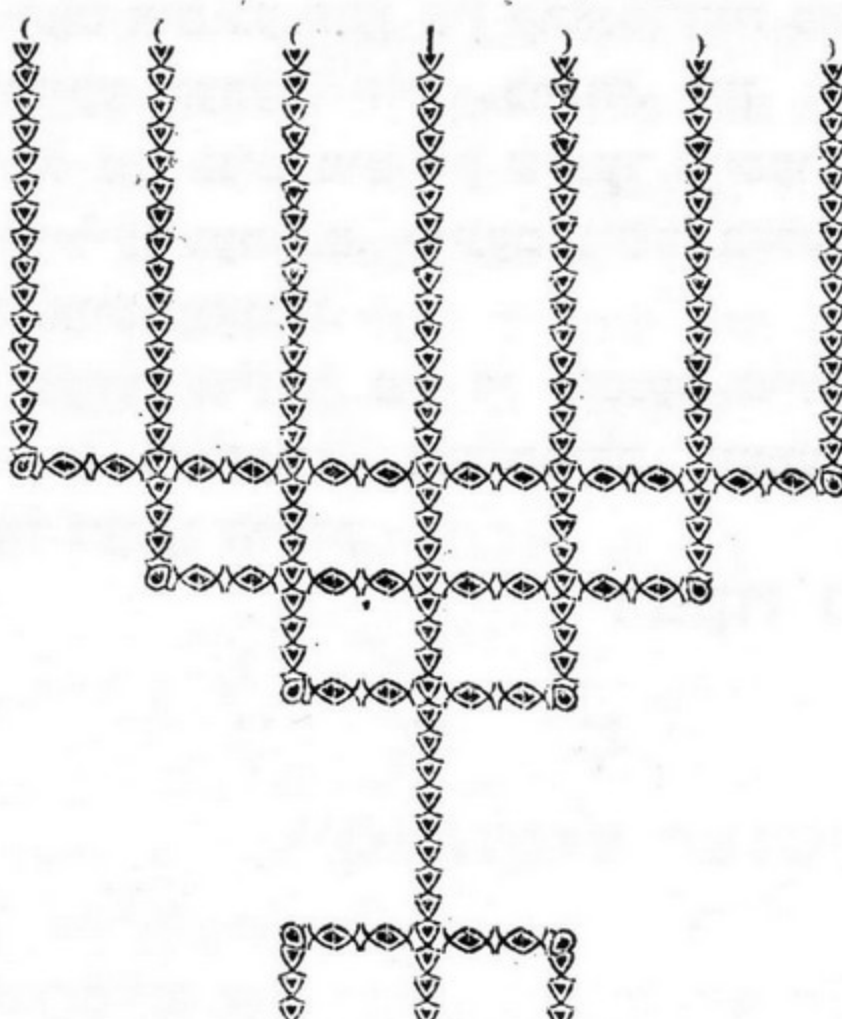
זכרון משה

ע"ש הבחור המורם מעם נטע שעשועים
המופלא ומופלג בתורה וביראת שמים

מו"ה יושע משה ז"ל בן זכ"ק אדמו"ר שליט"א מסקערניעוויץ

שכנה נרו בן כ' שנה ג' אדר תרצ"ג לפ"ק

נ. ה. נ. ש. מ. ת. א. ד. מ.

ערוך ע"י:

חיים ברכי' וראובן ברוך הויכגעלערנטער
בהר"ח ר' שלמה שו"ב שליט"א מקוטנא

מו"ל ע"י בחורי חסידי סקיערניעוויץ

Red. B. Hochguernter
Kutno

הכתבת למכתבים וכתבים
I. Wajkselisz, Łódź
Pomorska 19

שער הירחון „זכרון משה” שהוצא לאור ע"י יוסף וייכסלפיש ז"ל

בצער ביחד עם הכלל, הרי אפשר לנחמו... אך מי ינחם צעיר
אומלל בשברו? וקשה היה לו להתנחם זמן רב...
למרות צערו ואבלו לא שכח יוסף את חובותיו כלפי הכלל
ולא זנח את עבודתו בתנועה ואחרי זמן קצר חזר לפעילותו
הציבורית...

בעת מלחמת העולם השנייה נסע יוסף לאביו ומשם לז'יכלין.
מכאן הוא הועבר לעבודת כפייה במחנות.
עדי ראייה סיפרו לאחיו באיטליה, כי יוסף עבד אצל אכר
גרמני בכפר, בסביבות פוזנאן. בנסותו לברוח, נתפס על ידי
השוטרים הנאציים-גרמניים והרגוהו במקום.
יוסף היה מבני העלייה של הדור הצעיר היהודי בקוטנה.
יהי זכרו ברוך!

ד מ ו י ו ת

חולפות נגד עיני דמויות ופרשיות-חיים מחיי עירנו, אורות
וצללים של מציאות יהודית. איש שלא חי את החיים האלה,
שלא חש את דופק חיי העיירה, לא יודע ולא יבין לעולם את אשר
אבד לנו. והרי אך אתמול היה הדבר.

בצדק גאה קוטנה על אישיה החשובים שפיארו את שמה
והוציאו לה מוניטין ברחבי עולם. ואכן גאה היא על רבה רבי
יהושע טרונק, מייסד שושלת רבני קוטנה, גאה היא על בן-
עירה, הסופר היהודי הדגול שלום אש, על הסופר זינגר-באשביס,

מעולם לא ביקשה אמא להצדיק את התקיף ובעל השררה,
תמיד עמדה לימין המקופח והחלש ותבעה את עלבוננו. גם על
החיות המשוטטות נכמרו רחמיה ולא שכחה אותן כי רעבות הן.
אמא ז"ל נהגה לספר לנו סיפורים ואגדות מתולדות עמנו,
במיוחד נכרת בזכרוננו הסיפור על חנה ושבעת בניה, שמוסר-
ההשכל שלו היה: בכל התנאים ובכל הנסיבות היי גאה על עמך
ואל לך להשתחוות לאילי-שוא בכל הדורות.

שעות רבות, בערבי קיץ וחורף, היתה מקדישה להושיט
סעד ועזרה לכל דל ודך ולא חסכה על טרחתה וכוחותיה אם
אך ידעה כי עזרתה עשויה להועיל ולו אך במעט.

בקשה אחת ביקשה תמיד: לזכות ולראות את בניה מקימים
בית בישראל, אך לא זכתה. אולם כל הערכים האנושיים והלא-
מיים לאורם חייתי כל ימי חיי — ממנה ירשתי. דמותה וזכרונה
אינם משים מנגד עינינו בכל טלטולי החיים מאז עזבנו את בית
אבא היקר והטוב.

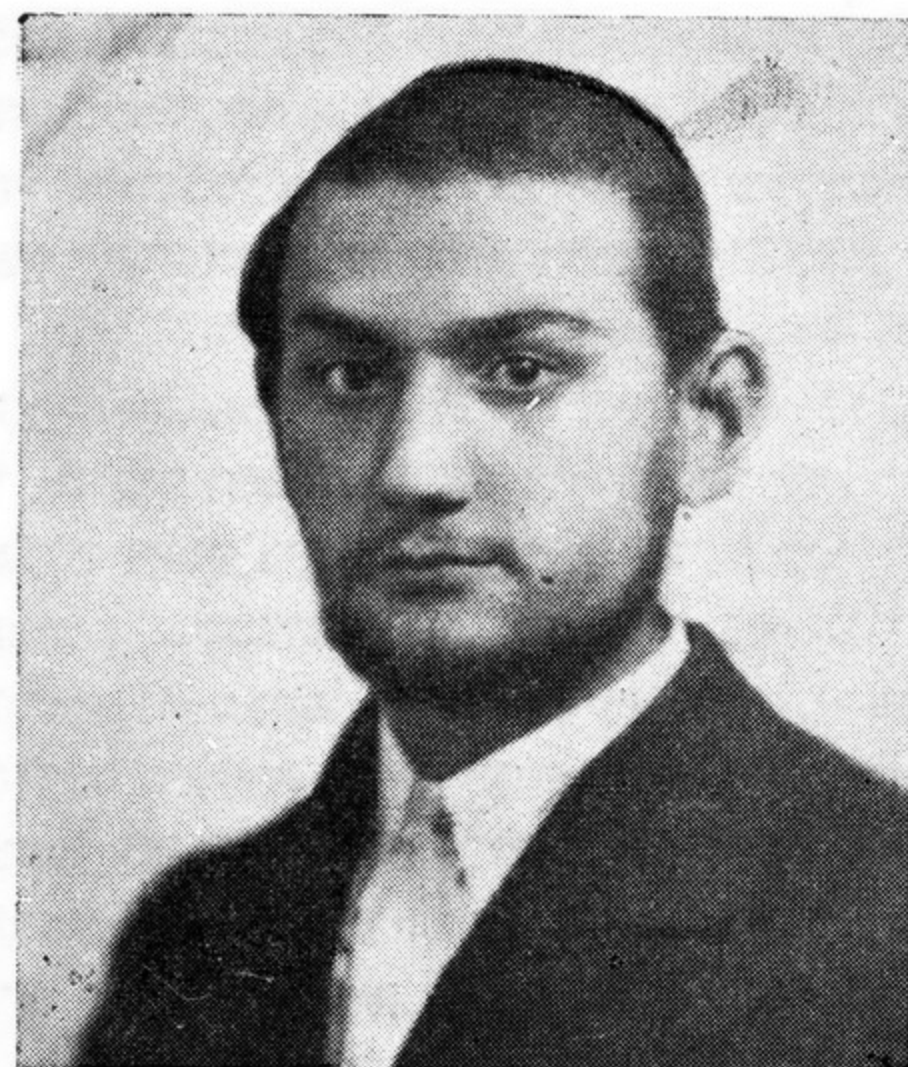
ויהא זכרה צרור בצרור החיים.

יוסף וויכסלפיש נולד בעיר קוטנה ביום א' דפסח שנת
תרע"ז (1917) לאביו הרב ר' ישראל משה וויכסלפיש ולאמו
תמר, מבית דימנטשטיין, מגזע רבנים, צאצאי רבי עקיבא
איגר זצ"ל.

בילדותו למד בחדר „יסודי התורה” בקוטנה ושם התבלט
כאחד התלמידים החרוצים והמוכשרים ביותר.

כשהגיע לגיל המצוות ידע יוסף כבר בעל פה דפים שלמים
בגמרא וידע להסבירם בחריפות. בעיני חסידי סקרנויץ היה
העילוי של קוטנה. מקוטנה נסע לישיבת חסידי גור בלודז' ומשם
עבר לישיבת חכמי לובלין. בישיבה זו קבל סמיכה לרבנות מידי
רבנים מפורסמים, ביניהם הרבי מגור ומסקרנויץ.

אחי יוסף ז"ל

יוסף וייכסלפיש ז"ל

יוסף היה אחד הבחורים, שהוציאו את הירחון התורני
„זכרון משה”; באותה חבורה היה גם בנו של השוחט ר' שלמה
הוכגלרנטר ז"ל. הירחון הופיע בקוטנה ויוסף על-אף שהתגורר
בלודז' הטביע עליו את חותמו והיה בין הכוחות הפעילים
יהמכריעים בעריכת הירחון. יוסף גילה גם התענינות רבה בעניני
ציבור; הוא היה בין מיסדי ומארגני ארגון „צעירי אגודת
ישראל” בקוטנה; בשנת 1937, למרות שהתגורר בלודז', הופיע
כציר קוטנה בוועידת צעירי אגודת ישראל.

צעירי קוטנה אהבוהו וכיבדוהו על מסירותו הרבה לענייני
הציבור ועל ערנותו הרבה בחיי הציבור היהודי בקוטנה.

אמו היתה לו מורת-דרך בחייו; לאחר פטירתה, נשבר יוסף
כולו והיה שרוי בצער ובדכאון. בשיחותיו השווה את אסונו
הפרטי עם סבל האומה ותלאותיה, שבאו לה בעקבות
החורבן... והיה אומר: צרת רבים חצי נחמה... כשיחיד שרוי

למיטיבו על הטיפול המסור בו. לאחר שהסוס פורזל, מוכן אף העגלון. הוא רותם את סוסיו בין הייצולים, מהדק את הרצועות, נוטל את המושכות בידיו, וכבר נכון הוא לצאת לדרכו, לעמל יומו. אכן עם גאה היו העגלונים, הם הטילו את חיתיתם על כל הגויים שבעיירה, גברתנים היו ובעלי שרירים ואינם נחבאים אל הכלים. עם בוקר יצאו לעבודתם ועם ערב חזרו לביתם. אך לא הם בלבד השכימו קום. ברל סמולוך האופה נראה כבר עם שחר בסטארי-רינק, גרזנו ומשורו על כתפיו אץ הוא לנסר עצים בשביל תנור מאפייתו. אחריו נחפז מעכל הסבל למחסנו של יואל שטיינפלד זה מקום עבודתו ועליו יש לשמור.

העיירה כולה כבר ערה ונכונה ליום חדש, על דאגות האתמול יתוספו היום חדשות, אך אל יאוש. עמך ישראל רגילים לדאגות וצרות אך רוחם לא תשבר. יש אלוהים בשמים, עינו צופיה ולא יטוש את עמו הנאמן.

רק ילדי בית-רבן, עדיין חסרי דאגות הם. אלה הילדים, תלמידי דרדקי, הלומדים אצל מרדכי המלמד המכונה קאצאפ. מרדכי המלמד גר בביתו של הינך ברוט, ברחוב קרולבסקה. שני חדרים לו למרדכי, באחד הוא מלמד והשני משמש לו כחדר שינה. ארונות בגדים לא היו שם, הלבנים והבגדים מפוזרים בכל פינות החדר.

רק בבגדי השבת שלו נוהג הוא כבוד — הם תלויים על הקיר, עטופים בסדין, כיאה לבגדים המיועדים ליום קדוש. ר' מרדכי היה שמנמן, נמוך קומה וכבד בשר וזקן שחור עוטר את פניו. המלמדות לא היתה בשבילו קרדום לחפור בו. הוא ראה בה שליחות, ייעוד שמלאו בכל ליבו. ילד כי הסיח את דעתו מהלימודים ושקע בהזיות ובחלומות, היה ר' מרדכי מחזירו למציאות האפורה.

— "כלום חושב אתה, שאביך משלם לי שכר לימוד חנם" — טען באזני הילד ההוזה.

"ומה יהיה בסופך? לא חומש, לא רש"י, סתם שגך תהיה!" ולשם מתן יתר תוקף להטפתו סיפר על שירותו בצבא הצאר ניקולאי, שם הודבק לו הכינוי "קאצאפ".

אשתו היתה עוזרת כנגדו. אשה טובה היתה. בשעת ההפסקה השגיחה שהילדים יאכלו את פיתם, ריב כי היה פורץ בין הזאטוטים השתדלה להשכיך שלום ביניהם, מפייסת ומרגיעה את הילד הבוכה. לכן כולם זוכרים אותה עד היום לטובה.

עוד יהודי אחד בשם מרדכי היה בעיירה — הלא הוא מרדכי דער תהילים זאגער. מי לא יזכור את מרדכי היושב על סף ביתו במרתף, ספר התהילים בידו ויום ולילה אומר פרקי תהילים. הדאגה לפרנסה מוטלת היתה על אשתו ועל שלוש בנותיו. בימי השוק העמידו דוכן לסחורתם העלובה, התרוצצו כחיות נרדפות להביא פת לחם לביתן. בשאר ימות השבוע "סחרו" בביתן, במרתף.

עווא און הערמאן קירשבוים

ביז דער מלחמה איז דאס קעמפערש פאָרל קירשבוים גוט געווען באַקאַנט אין דער יידישער קוטנע. די טעטיקייט אין "בונד" האָט זיי אין שליחות פון דער פאָרטיי אַרויסגערוקט אין אויבנאָן פון יידישן געזעלשאַפטלעכן לעבן. הערמאן האָט אַ צייט לאַנג רעפּרעזענטירט זיין פאָרטיי אין דער קהילה און אין שטאַטראַט.

דער גורל פון קריג האָט זיי פאַרוואַרפן קיין וואַרשע — און מיר איז אויסגעקומען נאָך דער באַפרייאונג פון פּוילנס הויפטשטאָט צו פאַרנעמען זיך בלויז מיט דער קבורה פון הערמאַנען, וועלכער איז געפאַלן ווי אַ סאַלדאַט, מיט דער ביקס אין האַנט, אויפן זשאַליבאַזשער פּראָנט, בעתן פּוילישן אויפשטאַנד פון גענעראַל באַר-קאַמאַראָוסקי קעגן די דייטשן (נאָוועמבער 1944).

עווא און הערמאן קירשבוים האָבן אין דער אַקופירטער

ועוד ועוד אנשים בעלי שם שהוסיפו כבוד ויקר לעירנו. אולם עם כל הכבוד שאישים אלה הנחילו לעירנו, אין הם משקפים את היישוב היהודי בתוכה, את המון בית-ישראל, את יהודי "כל ימות השנה", שמנת חלקם היתה המלחמה היומיומית לקיומם ולקיום בני משפחותיהם, המאבק התמידי לבל יאבדו את צלם האדם והיהודי שלהם.

ואכן, יום השבת היה היום שהחזיר להם את הרגשת הכבוד העצמי, כי ביום זה ידעו, כי בני מלך הם, בני עם סגולה. הכל ציפו במשך כל ימות השבוע להקשותיו של נטע השמש (נטע קרייער) בדלת או בתריסי הבית עם כניסת השבת, לפני הדלקת הנרות שהיה המכריז, כי יש להתכונן לעבודת הבורא. עד היום מהדהדות באזני נקישותיו האטומות של נטע השמש. כי הרי הן סימלו את המעבר מחול לקודש, מן המציאות העכורה לעולם שכולו רוחניות, כולו התעלות ולו לשעה קלה, ליום אחד. ואמנם, מלאים היו בתי-הכנסת, השטיבלאך, ובתי-המדרש יהודים שהתפללו לרבון העולמים, לפני שיטחו את תחינתם לגאולתם הם ולגאולת כל עם ישראל. ולאחר התפילה בשבת או בחג חוזרים היהודים, לבושי קאפוטות המשי השחורות ועטורי השטריימלאך לבתיהם, לסעוד סביב השלחן הערוך והחגיגי. אולם בטרם הגיעם לבתיהם יסורו היהודים לבית-המרחץ הסמוך לקבל מים חמים לתה.

והנה במרחק מה מכאן עומד בית-המטבחים העובד במשך כל ימות השבוע, ובעיקר בימי ערב שבת וחג. כאן שולט בכיפה ר' שלמה הוכגלרנטר, השוחט. ה"חלף" בין שיניו, שמאלו אוספת את כנפי העוף וימינו מסובבת את ראשו לאחור וכבר העוף שחוט. והסכין שוב בין שיני השוחט. אך לפתע נשמע קולה של אישה: "ר' שלמה, שחט מיר מיינע עופות!". מסתכל סביבו ר' שלמה ושואל את הצועקת: "וויפיל עופות האָט איר?".

— "איין קליין ציפּלונעקל" — עונה האשה...

לעתים גם ילדי ה"חדר" באו עם העוף לבית-המטבחים, זו אימם שלחה אותם בערב שבת או חג, מחשש, שמא לא תספיק לסיים את ההכנות לפני הדלקת הנרות. אך כרגיל מקומם הוא ב"חדר" או בבית-הספר היסודי. ה"חדר", התלמוד-תורה והמשחטה שכנו בחצר אחת.

לא אחת פרצו "מלחמות" בין ילדי החדר ובין ילדי תלמוד-תורה. אז היה מנסה שוער הבית הזקן, הרוסי-הנוצרי סמירנה, שהיה מצוייד תמיד במטאטא להשכיך שלום ביניהם דווקא בעזרת המטאטא הזה, אך לא ראה ברכה בעמלו. אדרבא, משרק הופיע סמירנה הזקן והמטאטא בידו, שכחו הילדים את הריב ביניהם ו"בכוחות משותפים", ב"חזית" מלוכדת החלו להתגרות בשוער הזקן. אך לא כך קיבלו את פני מורם ר' זנדברג הי"ד, שהיה מנהל התלמוד-תורה. למראה הדרת פניו וקולו העמוק והרגוע שקט היה משתרר בין הילדים הניצים, כולם נכנסים לכיתותיהם, משולהבים ומיוזעים, כשבלבם החלטה נחושה לסיים את "המלחמה" בפעם הבאה...

אך לא על החומש בלבד יחיו הנערים... הן קיים עולם גדול ומעניין גם מחוץ לכתלי ה"חדר". הנה, למשל הנפחיה של הליטבק, הסמוכה לתחנת הרכבת. עומד שם הנפח מבוקר עד ערב, מחשל פרסות סוסים, גלגלי עגלות, צירי ברזל ויצולים. קורנסו הכבד יורד ועולה, גיצי אש נישאים אל-על, זרועותיו השריריות נעות בקצב אחיד, והילדים עומדים מסביבו פעורי פה ועינם לא תישבע מראות את הלהטים שהנפח מפליא כל-כך לעשות. במיוחד רבה הערצתם לנפח, בראותם כיצד יודע הוא ברוב חכמה לשכנע את הסוס העיקש שאינו מסכים בשום פנים להתפרזל. אז ניגש אליו ליטבק הנפח לוחש לו על אוזנו הסוסית, מלטפו על בטנו ועל גבו, והנה סוס אחר לפנייהם. אין זה עוד אותו הסוס! צייתן, נכנע, מוריד את ראשו לארץ, ואת רגלו מוסר הוא לידו של הנפח. ואפילו לאחר סיום ה"טיפול" הנפחי, נשארת רגלו של הסוס תלויה באוויר, כאילו ביקש להודות

נאך דעם טרויער-אַקט, זענען מיר צוגעפאָרן צו פרוי שעפנער דערוויסן זיך מכוה דעם געזונט-צושטאַנד פון עוואָן. ליידער, פרוי שעפנער איז קוים געווען אימשטאַנד אונדז איבער-צוגעבן די טרויעריקע ידיעה, אז עוואָ קירשבוים איז שוין נישט צווישן די לעבעדיקע. איר פילבאַרע נשמה האָט נישט איבערגעטראָגן די איבערלעבונגען אין די מלחמה-יאָרן, דעם טויט פון איר הערמאַנען. דאָס האַרץ האָט נישט אויסגעהאַלטן, ווען מ'האַט באַדאַרפט זיין טויטן קערפער עקסהומירן און קובר זיין אויפן גענשער בית-עלמין. דער טויט האָט זיי ביידע פאַראייניקט, ווי זיי זענען געווען ביי זייער לעבן.
כבוד זייער אַנדענק!

א. ווייכסלפיש / תל-אביב

וואַרשע געהערט צו דער אַרגאַניזירטער ווידערשטאַנד-באַווע-גונג, אַקטיוו זיך באַטייליקט אין צוגרייטן דעם אויפשטאַנד. אַנקומענדיק קיין וואַרשע נאָך דער באַפרייאונג, האָב איך זיך געטראָפן מיט עוואָ קירשבוים, וועלכע האָט מיר דערציילט וועגן די לעצטע יאָרן פון הערמאַנס קאַמף און העלדישן טויט. זי האָט זיך שוין געהאַט געווענדעט צום צענטראַל-קאַמיטעט פון די יידן אין פוילן וועגן אַדורכפירן די עקסהומאַציע פון זיין קערפער — אויפן גענשער בית-עולם.

אַ געוויסן טאַג איז אַן אויטאָ פון צענטראַל-קאַמיטעט, צוזאַמען מיט עטלעכע דעלעגירטע יידן, אויך זיין פרוי עוואָ און דער שרייבער פון די שורות, צוגעפאָרן צום צייטווייליקן קבר אויף זשאַליבאַזש, וווּ אויף אַ ברעטל איז געווען די

הערמאַן און עוואָ קירשבוים ז"ל

אויפּשריפט „הערמאַן קירשבוים“. נאָר איידער מיר זענען אַנגעקומען אויפן אָרט, האָט אויפן וועג געטראָפן אַן אומגליק. פאַרן אַריינפאַר-טונעל פונעם דאַנציקער וואַקזאַל, האָט פרוי עוואָ קירשבוים באַקומען אַ האַרץ-אַטאַק און מיר האָבן געמוזט זי אַוועקפירן צו אַ דאַקטאָר. דערנאָך איז זי געבליבן אין שטוב פון דער פרוי פון ב. שעפנער, דעם באוויסטן זשורנאַליסט פון דער פאַרמלחמהדיקער „פאַלקסצייטונג“. די עקסהומאַציע און צווייטע קבורה האָבן מיר אַדורכגעפירט אַן עוואָן.

מ'האַט באַדאַרפט שווער אַרבעטן, ביז ס'איז געלונגען, דורכן געדיכט-אַנגעפאַלענעם שניי, זיך דערשלאָגן צום קבר. די זשאַליבאַזשער פוילישע באַפעלקערונג האָט אָפגעגעבן דעם געהעריקן כבוד דעם געפאַלענעם קעמפער אין זייער פאַרשטאַט. דערנאָך איז אונדזער אויטאָ געפאָרן איבער פוסטע פעלדער און פולשטענדיק חרובע גאַסן פון וואַרשע, ביז מ'האַט דערגרייכט דעם גענשער בית-עולם. דאָרט איז הערמאַן קירשבוים געבראַכט געוואָרן צו קבר ישראל. אין רירנדיקע ווערטער האָבן אים מספיד געווען סאַלאַ פישגרונד פון „בונד“ און דער שרייבער פון די שורות.